

Medicii și Biserica

Vol. XVII

Editura Renașterea

Colecția Bioetica

Coordonator **pr. prof. dr. Ștefan Iloaie**

Redactare: *Camelia-Ionela Strungari*

Tehnoredactare: *pr. Nicolae-Dragoș Kerekes*

Corectură: *Pr. Florin-Cătălin Ghiț*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Medicii și biserica / vol. coord. de dr. Mircea Gelu Buta. - Cluj-Napoca :

Renașterea, 2004-
vol.

Vol. 17. : Tehno-științele și provocările lumii contemporane. - 2019. - Conține bibliografie. - ISBN 978-606-607-281-6

I. Buta, Mircea Gelu (coord.)

61:281.95

© 2019 **Editura Renașterea**

Piața Avram Iancu, nr. 18

RO – 400117, Cluj-Napoca

Tel/fax: 0264-599649

E-mail: editura_renasterea@yahoo.com

www.renasterea-cluj.ro

ISBN 978-606-607-281-6

**RESACRALIZAREA
RELAȚIEI MEDIC-PACIENT**

Volum coordonat de
Prof. Dr. Mircea Gelu Buta

*Volum tipărit cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului Părinte ANDREI,
Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului
și
Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului*

Cluj-Napoca,
2019

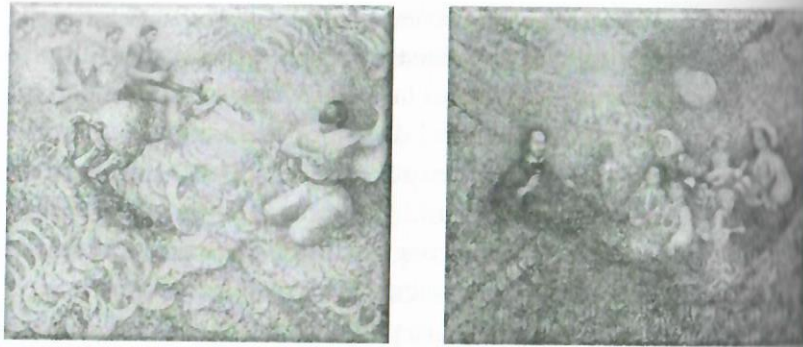

Fig.2: Eugen Tăutu, *Fiul Omului (Decebal – Nicolae Bălcescu)*, ulei pe pânză, Aula Magna, UBB Cluj-Napoca

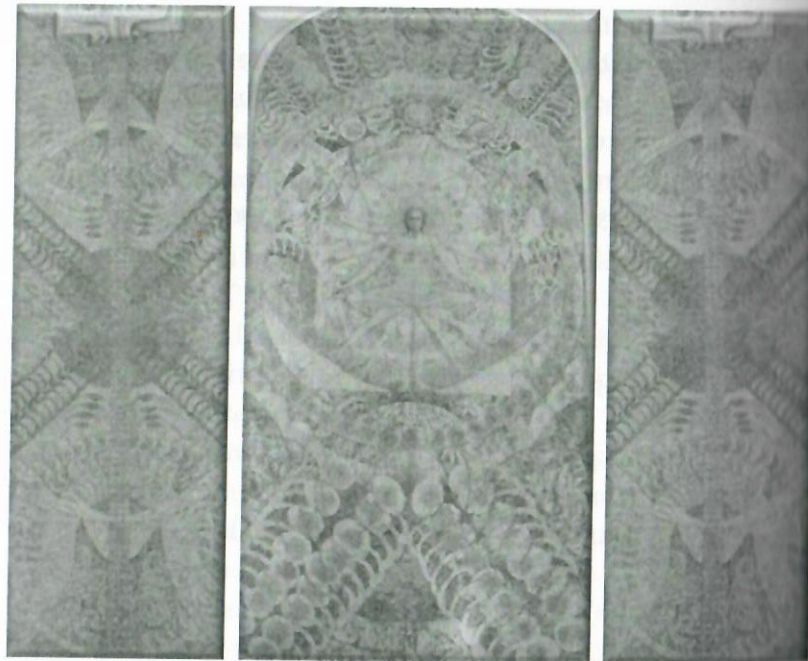

Fig.3: Eugen Tăutu, *Fiul Omului*, ulei pe pânză, 1980-1986, Aula Magna, UBB Cluj-Napoca

DUMITRU ISPAS - PICTOR DE BISERICI DIN SEC. XVII-XIX, JUDEȚUL CLUJ

*Constantin Măruțoiu, Ioan Bratu,
Călin Neamțu, Ciprian Firea*

Așa cum arăta Atanasie Popa [1], „prin biserica de lemn țăranul a putut arăta ce știe: felul de zidire; ce simnte: podoaba în lemn; prin ce trăiește: podoaba interioară – lucru de mână, pictură, obiect de cult etc. Pentru fiecare manifestare meșterii au fost anonimi: omul din popor. Meșterii caselor, bisericilor, erau țărani din satele de munte mai ales; pentru podoaba zugrăvitului: călugări, dieci sau preoți fără sau cu foarte slabă școală cărturărească sau zograficească; iar pentru cântec, port și alte produse sufletești era țăranca care își împodobea casa, familia și pe lângă aceste și biserica”. Bisericile de lemn erau făcute din bârne de stejar sau de brad late de până la 80 cm, groase între 22 și 30 cm având o lungime de 10-16 m. La baza acestor clădiri se află grinzi de stejar numite tălpi care să rezite la efectele mediului în timp.

Construcțiile erau foarte bine executate cu toate că meșterii foloseau numai barda și securea, încât zugrăveala se făcea direct pe lemn fără straturi de preparație. Uneori peretele era preparat cu un strat subțire de ipsos, numai la încheietori sau între grinzi, unde s-a lipit o fâșie de pânză peste care s-a dat cu ipsos.

Pictarea bisericilor era un meserie greu de realizat care se și învăța greu. Pe lângă un simț artistic pronunțat zugravul trebuia să cunoască și conținutul cărților bisericești. Astfel, pe lângă

meșteșugul picturii trebuia să cunoască și Biblia, mai ales viața lui Iisus, pildele și istoria biserici creștine. Zugravii bisericilor din Transilvania nu s-au putut forma la școli de specialitate, de pictori ci prin ucenicie la alți zugravi care nu erau prea bucuroși să dea și altora din știința lor, fiind vorba de câștig [2].

1. Dumitru (sau Dimitrie) Ispas a fost un pictor muralist important care s-a remarcat în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea. A decorat un număr însemnat de biserici de lemn din bazinul superior al Someșului Mic, din zonele Călatei și Huedinului, dar și din județul Sălaj (Petrindu, Sârbi). Era originar din Gilău deși sunt păreri că ar fi originar din Bedeciu-Mănăstireni. Academicianul Marius Porumb îi făcea următoarea caracterizare: „Are un simț deosebit pentru decorativ, iar cromatica vioaie a picturilor sale dă o notă sărbătorească ansamblurilor murale” [3]. Acest pictor-zugrav se pare că a pictat unsprezece biserici în județul Cluj (fig. 1) și opt în județul Sălaj. Credem că au fost pictate mai multe biserici, având în vedere că o perioadă lungă 1809-1829 nu a realizat nici o biserică.

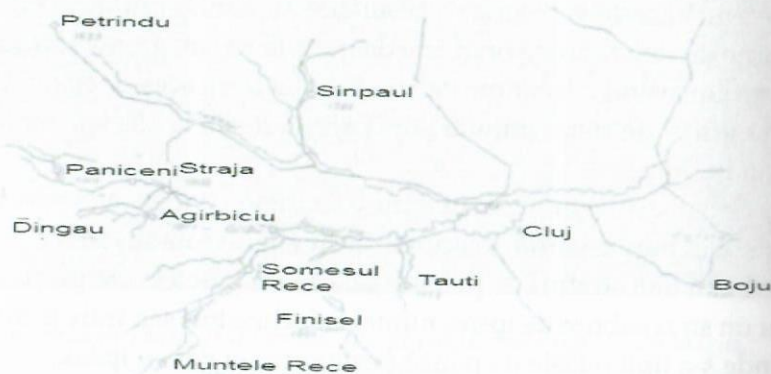

Fig. 1 Localități unde a pictat biserici Dumitru Ispas; Bisericile pictate de Dumitru Ispas: 1. Sânpaul (anul 1788), 2. Agîrbiciu (1801 și 1818), 3. Dîngăul

Mic (1802), 4. Straja (1806), 5. Finisel (1807), 6. Păniceni (1809), 7. Tăuți (1793-1829), 8. Sârbi jud.Sălaj, (1824), 9. Petrindu 1835, 10. Someșul Rece fără dată (1803?), 11. Biserica de lemn din Ticu (1827).

2. Biserica de lemn din localitatea Sânpaul (fig. 2), județul Cluj a fost construită în anul 1722 și este așezată pe o colină din dreapta șoselei Cluj-Zalău, în mijlocul cimitirului sătesc. Pictura, pe lângă rolul de a înfrumuseța bisericile și acela de a prezenta biblia în imagini, ne ajută să completăm pentru anumite perioade de timp documentele istorice puțin numeroase și necuprinzătoare, fiind, câteodată, martor unic al vieții locuitorilor din acea zonă, al luptei lor cu problemele sociale și cu cele de ordin spiritual. Biserica din Sânpaul a fost prima lucrare de pictură realizată de pictorul Dimitrie Ispas, în anul 1788.

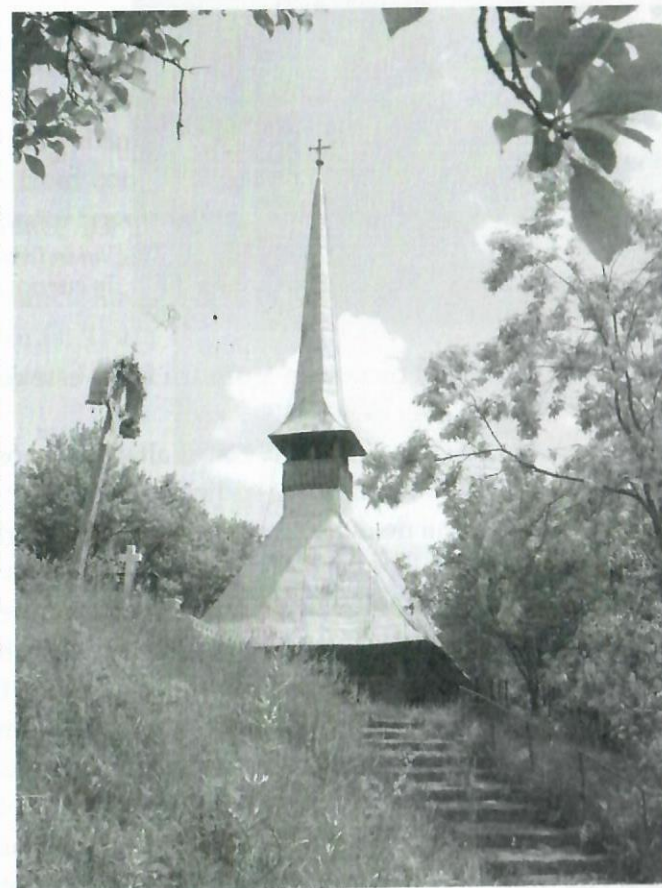

Fig. 2
Biserica din
localitatea
Sânpaul,
județul Cluj

Fig. 3 Intrarea Domnului în Ierusalim (frescă în biserica din Sânpaul)

3. A doua biserică pictată de Dumitru Ispas este cea din localitatea Agârbiciu (fig. 4)

Pictura a fost realizată în două etape: altarul și naosul în 1801, iar pronaosul și fațada exterioară sudică în 1818. Acest lucru reiese din cele două pisanii de deasupra porticului despărțitor dintre naos și pronaos.

„Troiiții s-au numit hramul ca să păzească tot neamul și s-au zugrăvit acesta sfântă biserică la anul de la Hristos 1801, în zilele preluminatului împărat Francisc al II-lea și fiind arhieru pravoslavnic [...] și fiind protopop Ioan Popovici și fiind preot al satului popa Teodor Stanovici și s-au zugrăvit prin cheltuiala a tot satul prin mâna mea, smeritul zugrav Dimitrie Ispas și eu nimănu pentru nimica [...] orice mi-au greșit eu pre toți îi iert. De la cea mare [...] și la toți le poftesc sănătate și viață îndelun-

gată, iar în cealaltă lume le poftesc viața de veci. Amin”. „Slavă, cinste și închinăciune Unuia Dumnezeu slăvit în Sfânta Troiță Carele ne-a ajutat după începută de-am ajuns și sfârșitul și s-au zugrăvit aceasta sfântă tindă în anul de la Hristos 1818, în zilele Prea luminatului și pururea pomenitului împărat Franciscus al doilea și fiind arhiepiscop pravoslavnic neunit Vasile Moga și fiind protopop Ilie Fulea și fiind diac Ioan Stanovici și s-au zugrăvit prin cheltuiala a tot satul prin mâna mea a smeritului zugrav Dimitrie Ispas și fiind coratori: prim corator Sopon Ioan, Popa Gligor, Iancu Teodor, Iancu Ioan, Truta Gligoras, Truta Gligor, sfătul Iancu Ioan”.

Fig. 4 Biserica de lemn din Agârbiciu

4. Biserica din Dângăul Mic (fig. 5) a fost pictată în anul 1802.

În pisania aflată deasupra ușii de intrare în pronaos este trecut și ajutorul său Ștefan: „Întemeindu-se în 1802 în zilele preainălțatului împărat Francisc I fiind protopop popa Ioan de la Mănăsturul românesc și fiind preotul satului Popa Ștefan Teoteacan de la Bedeci, diac Abrudan Teodor, făt Abrudan Grigorie, fiind epitrop Stan Teodor și Vădan Simion. Și s-au zugrăvit prin mine smeritul zugrav Dimitrie Ispas și Ștefan și s-au plătit prin cheltuiala a tot satul”.

Fig. 5. Biserica din Dângăul Mic

Fig. 6. Frescă din biserică

5. Biserica din Straja, localitate menționată documentar din anul 1219, având hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, a fost construită la începutul sec. al XVI-II lea. Lăcașul, este realizat din lemn de stejar, se compune din altar, naos și pronaos. Latura de sud, unde se află și intrarea în biserică, este protejată de pridvor, iar deasupra pronaosului se ridică turnul clopotniță.

Fig. 7. Biserica din Straja.

Fig. 8. Frescă din biserică Straja.

Pictura murală a bisericii a fost realizată de pictorul – zugrav Dumitru Ispas, care lucrează aici în colaborare cu Ștefan. În absida altarului se păstrează fragmentar următoarea inscripție, redactată în română cu caractere chirilice: „Cine se vor întâmpla a sluji în această sfântă biserică ca să fie dator a pomeni... Teo-

dor, Iov, Ioan, Dimitrie, Marie... neamul lor ca și pre dâșii să-i ierte milostivul Dumnezeu. Zugrăvit-u-s-au acest sfânt altar al doilea... meșterul zugrav Dimitrie Ispas și Ștefan, 1806. Și fiind preot popa Teodor de la Agârbici cu ...Petre. Ficurator a fost Tătar Onisie, birăul satului Costea Teodor, sfântul au fost Costea Gheorghe august 15”[4]

6. Biserica de lemn din Finișel, comuna Săvădisla, județul Cluj, a fost clădită în anul 1758 datează din anul 1758 după cum arată o inscripție de pe spatele iconostasului, unde se menționează alături de an și numele zugravului Petru, posibil primul decorator al bisericii. Pe peretele de sud al naosului se păstrează o inscripție în care este menționat același an alături de numele ctitorilor Neacșu Petru, Pleș Floare și Mățui Radu și meșterii Mihail, Popa Găvrilă, Sucală Toader. Are hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” [fig. 9]. Acest zugrav Petru a pictat iconostasul, iar restul bisericii a fost zugrăvit de Dumitru Ispas și Ursu în 1807, fapt menționat în inscripția de deasupra ușii naosului: „Zugrăvit-u-s-a această s(fântă) biserică în anul 1807 în zilele prealuminatului și pururea podomnicului împărat Franciscus al doilea, arhiepiscopul neunit mitropolit Ștefan de la Carloviț și fiind preoții Popa Simion și Popa Marc. Zugrav Dimitrie Ispas și Ursu și s-au zugrăvit prin cheltuiala (a) tot satul la 1807. Ignatie Carabet Protopop”.

Fig. 9. Biserica din Finișel

7. Biserica de lemn cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, din satul Păniceni, comuna Mănăstireni, județul Cluj, a fost ridicată în anul 1730, fiind situată în cimitirul satului (fig.,10.). Pictura a fost realizată în anul 1809 de către Dumitru Ispas. (fig.,11)

Fig. 10. Biserica de lemn din Păniceni.

Fig. 11. Pictura murală de la Păniceni.

8. Biserica de lemn din Tăuți, comuna Florești, județul Cluj, cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, este un monument istoric și de arhitectură din secolul al XVIII-lea (fig. 12). Anul construcției nu este cunoscut cu exactitate. Biserica a fost pictată în anul 1829 de către Dimitrie Ispas și fiul acestuia Ioan (fig. 13) așa cum reiese dintr-o inscripție amplasată în naos: „Slavă cinste și închinăciune unuia Dumnezeu cel slăvit în S(fânta) Troiță carele ne-au ajutat după început de am ajuns și la sfârșitul. Zugrăvi-tu-s-au această S(fântă) B(iserică) în anul 1829 în zilele preînălțatului împărat Franciscus al Doilea și fiind arhiereu pravoslavnic țării Ioan Bob și fiind protopop Teodor Baldi și fiind preot satului popa Ioan Prodan, diacul Irimieș Gligor, sfătul Irimieș Tirilă, ficurator Duma Ștefan și s-au zugrăvit prin cheltuiala a tot satul, prin mâna mea Dimitrie Ispas împreună cu fiul meu Ioan ne rugăm de iertăciune”.

Fig. 12. Biserica din Tăuți.

Fig. 13 Frescă din biserica de la Tăuți.

9. Biserica de lemn din Sârbi a fost construită, așa cum se poate citi din inscripția de pe portalul de intrare, în 1760. Textul inscripției notează că: „Fecioru Bonții Ion, Ignat, Bonțea Ion este ctitor, că au dat clejia, opciunniun Gabor bișn, Ivan Druglit au lucrat butirea [cu m]ește[ri] 3 zile, 1760 Pop” [6] (fig. 14).

Conform pisaniei, pictura a fost realizată de binecunoscutul zugrav Dimitrie Ispas de la Gilău, ajutat de fiul său Ioan. Cu multe decenii în urmă, cercetătorul sălăjean Leontin Ghergariu [7] a salvat posterității textul pisaniei: „Slavă, cinste și închinăciune unuia Dumnezeu cel slăvit în sfânta Troiță carele ne-au ajutat după început de am ajuns și sfârșitul. Și s-au zugrăvit această sf. tindă, împreună cu altariu în anul 1824 în zilele preînălțatului împărat Franciscus al doilea și fiind arhiereu pravoslavnic țării Ioan Bob și fiind protopop Petru Buhoci și fiind preot satului Man Constantin, fiind coratori Opre Petru, Bonțea ... sfătul Boca Ioan, Chiș Simion, Bonțea George, Păștean Simion, ... Bonțea Mitru, Sabo Petru și fiind zugrav Ispas Dimitrie împreună cu fiul său Ioan ... la toată iclejia de am greșit ceva cuiua să facă bine să ierte, ca și pe dânșii să-i ierte milostivul Dumnezeu. Amin. Octombrie 1824”.

Fig. 14 Biserica din Sârbi,
județul Sălaj.

10. Biserica de lemn

din Petrindu a fost ridicată în secolul 18, cel mai probabil în a doua jumătate. Această biserică se află în momentul de față în parcul Muzeului Etnografic al Transilvaniei din Cluj-Napoca (fig.15).

Pictura a fost executată în 1835, de Dimitrie Ispas de la Gilău. Pisania pe dosul intrării, în tindă, care din cauza stării de conservare se poate citi doar parțial. Cu ajutorul însemnărilor lui Atanasie Popa se pot reconstitui următoarele date: „Eu zug[raoul Di]mitrie I[sp]as mă rog de iartăciun[e] la toată clejia, de am greșit c[eva] s[ă] flac]ă bine să iarte ca milos[tioul] Dumnezău să iert]e [și păca-tele dumilor voastre. 1835 iulie 10]”. Peste intrarea în navă se poate citi fragmentul rămas după înălțarea golului ușii: „Această s. b. sau început a să zugrăvi ...”. Pe dosul aceleiași intrări, în naos, se pot citi următoarele: „Decean Toader și Mărie Boan, [Timift]e ... Iosip, Popa Gligor, Boșca Gheorghie, Mulduvan Ioan, Giurgi Onuț și sau zugrăvit prin ...”. Pictorul s-a semnat în fiecare pisanie, însă

timpul și schimbările i-au șters numele din aproape toate locurile. Într-un singur loc s-a păstrat nealterată semnătura lui, pe ușile împărătești, unde se poate citi însemnarea: „1835 Ispas Dimitrie zugrav”.

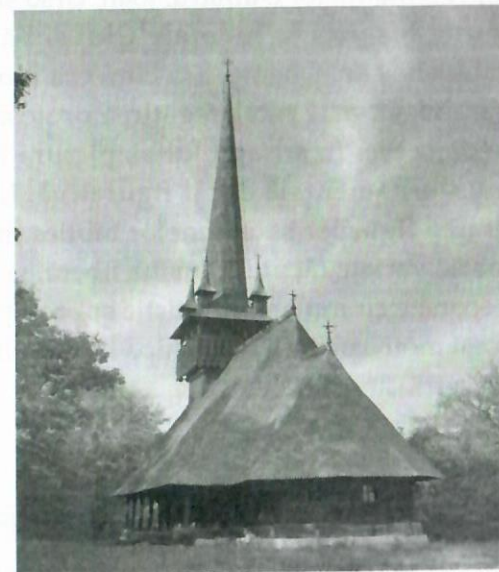

Fig. 15. Biserica din Petrindu.

Fig. 16. Pictura din
interiorul bisericii.

Concluzii

Pictorii din neamul Ispas de la Gilău, județul Cluj, prin reprezentanții lor Dumitru, Ioan, Ursu și Ștefan au înfrumusețat multe biserici în județele Cluj și Sălaj. Ei lucrează după șabloane sau scheme, așa cum era moda vremii, fără a avea curajul și poate nici pregătirea profesională pentru a se abate de la ele. În ansamblul ei, pictura familiei Ispas este mai mult ornamentală decât figurativă. Utilizează pentru încadrarea figurilor sau scenelor biblice motive florale și desene foarte variate făcute cu mâna liberă, și nu cu șabloane. Știe să decoreze cu mult simț artistic suprafețele libere. În funcție de acest motiv, pictorii din echipa lui Dumitru Ispas sunt adevărați maștri.

Bibliografie

1. A. Popa, *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, pe anii 1965-1967*, Cluj, 1969, p. 581.
2. Ș. Meteș, „Din istoria artei religioase române, I. Zugravii bisericilor române”, în *Anuarul Monumentelor Istorice, Transilvania, 1926-1928*, Cluj, 1929, p. 130.
3. M. Porumb, *Dicționar de pictura veche românească din Transilvania, sec. XIII-XVIII*, Editura Academiei Române, București, 1998.
4. N. Sabău. „Biserici de lemn din Podișul Transilvano-Someșean”. *Monumente istorice și de artă religioasă din arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Cluj, 1982, p. 193-226.
5. F. E. Cîmpian, *Bisericile de lemn din zonele Călatei, Gilăului, Hășdatei și Clujului. Aspecte istorico-etnografice și arhitectură tradițională*, Risoprint, Cluj Napoca, 2002
6. Cristache-Panait, Ioana, „Biserica Sf. Arhangheli Mihail și Gavril din Sârbi”, *Monumente istorice bisericesti din Eparhia Ortodoxă Română a Oradei. Biserici de lemn: 399-401*, Oradea. 1978.

7. Ghergariu, Leontin „Biserici de lemn din Sălaj”. mss în. Arhivele Naționale din Zalău, colecția personală Leontin Ghergariu (actul 11 din 1976).